

<https://doi.org/10.31108/2.2025.1.34.3>
УДК 159.9:005.21:331.102.24:355/359]08

Елеонора Кіричевська

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ ПРИНЦИП ВІЙСЬКОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Кіричевська Елеонора. Креативність як базовий принцип військової майстерності персоналу Сил безпеки та оборони України.

Вступ. Рівень військової майстерності визначається рівнем професіоналізації фахівця Сил безпеки та оборони, тобто рівнем опанування та успішного практичного застосування ним специфічного комплексу компонентів внутрішньої організаційно-процесуальної структури, які детермінують формування психологічних стратегій службово-бойової діяльності.

Мета: визначення рівня особистісної креативності військового персоналу командного складу Сил безпеки та оборони України та його вплив на стратегії військово-професійної діяльності.

Методи: методика особистісної креативності (Є.Є. Тунік), яка дозволяє визначити самооцінку особистісних якостей або ступінь їх прояву, що характеризує рівень розвитку творчого потенціалу особистості військового персоналу командного складу. Вона дозволяє оцінити психологічні закономірності креативності будь-якої особи через прояв таких її когнітивно-особистісних властивостей, як: допитливість (Д); уява (У); складність (С) і схильність до ризику (Р).

Результати. Дослідження особистісної креативності військово-професійної діяльності осіб з числа військового персоналу командного рівня за методикою Є.Є. Тунік надають підстави для висновку про те, що:

- 1) офіцери складають найбільш чисельну групу з-поміж двох вибірок, якій властивий високий рівень особистісної креативності;
- 2) для переважної кількості офіцерів і сержантів провідним фактором в структурі особистісної креативності є уява. Група офіцерів з превалюючим фактором «допитливість» в загальній структурі особистісної креативності є другою за чисельністю в обох вибірках;
- 3) найменш чисельною за відсотковим співвідношенням в обох вибірках виступають групи сержантів та офіцерів, яким більшою мірою властива схильність (здатність) до ризику у творчій військовій діяльності, причому відсоток таких командирів офіцерського складу децю менший, ніж сержантського.

Висновки. Результати дослідження виявили потребу у цілеспрямованих заходах формування і корекції тих факторів креативності, які доцільно проявляти у військово-професійній діяльності осіб командного складу.

Ключові слова: військово-професійна діяльність; військова майстерність, військово-професійна креативність; особистісна креативність командира; психологічні стратегії; проблемно-евристичний підхід; службово-бойові завдання; управління військовим персоналом

Kirychenska, Eleonora. Creativity as a basic military skills factor in the Security and Defence Forces of Ukraine.

Introduction: Servicemen's military skills are determined by servicemen's professionalization, which can be defined as the level of mastery and successful application of a complex of organizational and procedural components that determine the psychological strategies of service and combat activity.

Aim: to determine the level of creativity of the military command personnel of Ukraine's Security and Defence Forces and its impact on the military professional activity.

Methods: The Method of Personal Creativity Assessment (Ye. Tunik), which allows determining personal qualities and/or the levels of development of military command personnel's creative potential. It assesses the psychological patterns of creativity through the manifestations of such cognitive and personal properties as curiosity (C), imagination (I), complexity (C), and risk-taking (R).

Results: Research on personal creativity in the military-professional activities of individuals among military personnel at the command level according to Ye. Tunik's method provides grounds for the conclusion that:

- 1) officers have higher level of personal creativity compared to sergeants;

2) *imagination is the leading creativity factor while curiosity is the the second-common creativity factor for the majority of officers and sergeants;*

3) *the majority of officers and sergeants (almost equally) can take risks in their creative military activities.*

Conclusions: *The results revealed the need for the development of command personnel's.*

Key words: *military activity, military skills, military creativity, 's creativity, heuristic approach, combat tasks, military personnel management*

Вступ. Рівень військової майстерності визначається рівнем професіоналізації фахівця Сил безпеки та оборони, тобто рівнем опанування та успішного практичного застосування ним специфічного комплексу компонентів внутрішньої організаційно-процесуальної структури, які детермінують формування психологічних стратегій службово-бойової діяльності.

Отже, військова майстерність – це інтегративне психічне утворення, яке передбачає високий рівень фахових знань, розвинуті навички, уміння, професійно важливі якості й характеристики особистості та забезпечує успіх у військово-професійній діяльності. Зі свого боку, стратегії військово-професійної діяльності формуються на основі генералізованих програм дій власної професіоналізації та самореалізації у складному поєднанні індивідуально-особистісних, когнітивних, поведінкових особливостей, обумовлених системокомплексом професійно значущих властивостей і характеристик військовослужбовця, які дозволяють йому планувати, оцінювати та забезпечувати позитивну динаміку своєї професійної придатності на певному рівні успішності виконання ним службово-бойових завдань.

Військово-професійною креативністю в представленій роботі вважається здатність розробляти та впроваджувати інноваційні рішення у військовій справі. Вона передбачає використання уяви, допитливості та нестандартного мислення для підвищення ефективності виконання завдань. Військові, які володіють цією якістю, можуть швидко адаптуватися до змін, знаходити нові тактичні підходи та максимально ефективно використовувати власні психо-енергетичні ресурси. Це своєрідна комбінація творчого мислення й професійних знань, яка підвищує боєздатність та успішність військової місії.

Вивчення проблематики військової майстерності дозволило виокремити певні аспекти, які відображені у відповідних шерегах наукових праць, а саме: у контексті організації психологічного забезпечення військово-професійної діяльності (Максименко, 2010; Осьодло, Грилюк & Тютюнник, 2021; Стасюк, 2014), у контексті формування професійної психологічної готовності та придатності (Грилюк, Підпригора, Москальов & Баранова, 2023; Кокун, Мороз, Пішко & Лозінська, 2021, 2024; Стасюк, 2020; Хміляр, 2013), у контексті військово-професійної діяльності в екстремальних умовах (Макаревич, 2001; Осьодло, 2019; Черкаський, 2024), у контексті військово-соціального управління та лідерства (Алещенко, 2024; Грицевич, Капінус, Мацевко & Ткачук, 2018; Храбан & Храбан, 2024).

Відкриті зарубіжні публікації та аналіз доступної літератури показують, що дослідження військової майстерності в арміях інших країн ведуться в межах концепції розвитку лідерства військового персоналу командного складу (Díez, Martínez-Morán & Aurrekoetxea-Casaus, 2023; Siew & Koh, 2023). Так, наприклад, в дослідженнях психологічних моделей навчання лідерству F. Díez, P.C. Martínez-Morán & M. Aurrekoetxea-Casaus (2023) висвітлюється підхід, що застосовується іспанськими військовими командирами, який заснований на принципі навчання протягом усього життя. Він складається з трьох основних перспектив: особистісного, професійного та мотиваційного контексту. Це дослідження показує, що військово-професійне лідерство будується безперервно протягом усього життя і підтримується більш неформальними, ніж формальними системами навчання. Основні висновки цього дослідження показують, що керівництво іспанських військових командирів виходить з неформального підходу, заснованого на різних можливостях, наданих в межах службового середовища, індивідуальної роботи та підтримки сім'ї. До формальної системи навчання відносяться

такі аспекти військово-професійної діяльності, як: стратегія поведінки в екстремальних/бойових умовах, прийняття рішень в непередбачуваних обставинах бойових дій, розвиток військової навички лідера, що є фундаментальною військовою рисою військового персоналу командного складу.

Також закордонні джерела висвітлюють питання військової майстерності через вивчення процесу професійного становлення військових лідерів, які надають опис розвитку досвіду військових офіцерів як лідерів (Siew & Koh, 2023). Результати показують, що розвиток військового лідерства – це процес, який визначається досвідом становлення себе як професійного лідера, стратегіями розвитку власних лідерських навичок, військової майстерності, де ключовим аспектом виступає творчість.

Війна, хоча і є жахливим явищем, проте змушує людей до надзвичайної креативності. В умовах війни інновації часто стають необхідністю для виживання та перемоги. Креативні рішення у тактиці, збройних технологіях та стратегіях можуть визначити хід битви та долю цілих націй. Навіть у таких складних і небезпечних обставинах людська здатність до творчості не зникає, а, навпаки, розкривається з новою силою. Креативність дозволяє не тільки підвищувати боєздатність підрозділу, але й постійно вдосконалювати навички та стратегії бойової команди. Креативність командира в сучасних умовах ведення війни – це ключова ланка стратегування, яка забезпечує успіх там, де за всіма прагматичними розкладами, підрозділ, яким він керує, повинен би був потерпіти поразку.

Мета дослідження: визначення рівня особистісної креативності військового персоналу командного складу Сил безпеки та оборони України та його вплив на стратегії військово-професійної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Представити психологічний інструментарій емпіричного дослідження визначення рівня особистісної креативності військового персоналу командного складу Сил безпеки та оборони України.

2. Здійснити опис та інтерпретацію результатів вивчення рівня особистісної креативності військового персоналу командного складу Сил безпеки та оборони України й проаналізувати його вплив на військово-професійну діяльність.

Методи та організація дослідження. Визначення рівня особистісної креативності військового персоналу командного складу є комплексним і складається з кількох етапів:

- Спостереження: аналіз поведінки офіцера в реальних ситуаціях, де потрібні нестандартні рішення та інноваційні підходи.
- Самооцінка: опитування самого командира про його методи вирішення проблем, досвід роботи з нестандартними задачами та інше.
- Відгуки підпорядкованої команди: опитування підлеглих і колег щодо здатності командира до креативного мислення і прийняття рішень.
- Аналіз кейсів: оцінка минулих рішень та стратегій, які командир застосовував у складних та непередбачуваних ситуаціях.
- Тестування: Використання спеціальних тестів на креативність, які оцінюють загальну здатність до творчості.

Комплексність дозволяє оцінити рівень креативності та його вплив на загальну ефективність процесу командування. Застосування цих методів у сукупності дає найбільш об'єктивне сприйняття питання, яке вивчається в межах цього дослідження.

Креативність командира не лише важлива, а й критично необхідна у військовій професійній сфері. Потреба в інноваційних та нестандартних підходах до вирішення проблем є ключовими аспектами сучасного військового лідерства. Здатність мислити за межами традиційних рамок допомагає командирові забезпечити ефективне виконання місій, підтримувати мотивацію підлеглих і приймати неординарні, результативні рішення в критичних ситуаціях бойової діяльності. Професійна креативність військового персоналу командного складу насамперед визначається здатністю до інноваційного мислення та проблемно-евристичного підходу до вирішення службово-бойових завдань.

У представленому дослідженні була застосована діагностична методика особистісної креативності Є.Є. Тунік (*Підручники для студентів онлайн*, 2012), яка дозволяє визначити самооцінку особистісних якостей або ступінь їх прояву, що характеризує рівень розвитку творчого потенціалу особистості військового персоналу командного складу. Вона дозволяє оцінити психологічні закономірності креативності будь-якої персони через прояв таких її когнітивно-особистісних властивостей, як: допитливість (Д); уява (У); складність (С) і схильність до ризику (Р).

Вибірка дослідження. У дослідженні взяли участь 86 офіцерів та 116 сержантів із загальною кількістю 202 особи. Вибірка для дослідження особистісної креативності військового персоналу за методикою особистісної креативності Є.Є. Тунік на рівні офіцерського складу включає 86 осіб і представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Вибірка для дослідження особистісної креативності військового персоналу командного рівня

Офіцери (n= 86)

Характеристика вибірки		n	%
Стать	чоловіки	74	86
	жінки	12	14
Форма призову	контракт	51	59,3
	мобілізація	35	40,7
Вік	20-30	15	17,4
	31-41	27	31,4
	42-52	32	37,2
	53-60	12	14,0
Цивільна вища освіта	так	29	33,7
	ні	57	66,3
Військова освіта (рівні)	тактичний L-1В	62	72,1
	тактичний L-1С	16	18,6
	оперативний L-3	8	9,3
Вислуга років	1-5	25	29,1
	6-10	39	45,3
	11-15	5	5,8
	16-30	17	19,8
Досвід бойових дій	наявний	55	64,0
	відсутній	31	36,0
Підрозділ, в якому проходить служба	піхотний	37	43,0
	розвідувальний	10	5,8
	матеріального забезпечення	10	5,8
	інженерний	8	9,3
	артилерійський	11	12,8
	радіозасобів	11	12,8
	снайперський	4	4,7
	танковий	2	2,3
	медичний	3	3,5
Сфера виконання завдань	польова/бойова	49	55,8
	штабна	25	29,1
	тилова	13	15,1

Вибірка для дослідження особистісної креативності військового персоналу за методикою Є.Є. Тунік на рівні сержантського складу включає 116 осіб і представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Вибірка для дослідження особистісної креативності військового персоналу командного рівня

Сержанти (n= 116)

Характеристика вибірки		п	%
Стать	чоловіки	97	83,6
	жінки	19	16,4
Форма призову	контракт	58	50
	мобілізація	58	50
Вік	20-30	8	6,9
	31-41	65	56
	42-52	32	27,6
	53-60	11	9,5
Цивільна освіта	середня	30	25,9
	середньо-технічна	75	64,7
	вища	11	9,5
Військова освіта (рівні)	молодший сержантський склад	38	32,7
	старший сержантський склад	43	38
	вищий сержантський склад	34	29,3
Вислуга років	1-5	55	47,4
	6-10	32	27,6
	11-15	18	15,5
	16-30	11	9,5
Досвід бойових дій	так	79	68,1
	ні	37	31,9
Підрозділ, в якому проходить служба	розвідувальний	6	5,2
	матеріального забезпечення	26	22,4
	піхотний	67	57,8
	артилерійський	1	0,9
	медичний	1	0,9
	снайперський	4	3,4
	радіозасобів	5	4,3
	танковий	5	4,3
	інженерний	1	0,9
Сфера виконання завдань	польова/бойова	68	58,6
	штабна	17	14,7
	тилова	31	26,7

Результати дослідження та їх обговорення. Для реалізації поставленої мети, а також в цілях логічного розгортання проведеного дослідження здійснено порівняльний аналіз результатів за діагностичною методикою особистісної креативності Є.Є. Тунік на основі вибірок сержантського та офіцерського складу.

Опитувальник особистісної креативності Є.Є. Тунік (*Підручники для студентів онлайн*, 2012) розроблений з метою визначення того, якою мірою респонденти є здатними на ризик (Р), є допитливими (Д), мають розвинуту уяву (У) і є такими, що воліють до вирішення складних ідей (С). З 50 пунктів 12 тверджень відносяться до шкали допитливості, 12 – до шкали уяви, 13 – до шкали здатності йти на ризик, 13 – до шкали складності. Чим вище сира оцінка респондента, тим більш позитивним у нього ставлення до себе, тим більш творчою особистістю, якій властиві допитливість, уява, здатність до

ризикі та вирішення складних проблем, він є, оскільки вищеописані особистісні фактори тісно пов'язані з творчими здібностями. Оцінки за факторами і сумарна оцінка краще демонструють сильні (висока сира оцінка) і слабкі (низька сира оцінка) сторони.

Рівень творчого потенціалу визначають на основі сумарного числа набраних сирих балів. Рівні вираженості особистісної креативності в «сирих» балах вимірюються в таких межах: 100-70 – високий; 69-60 – вище середнього; 59-50 – середній; до 49 – нижче середнього.

Передусім було здійснено підрахунок інтегрального показника особистісної креативності, на основі якого було визначено рівні загальної вираженості досліджуваного параметру у сержантського та офіцерського складу та їх відсоткове співвідношення в межах досліджуваних вибірок (рис. 1).

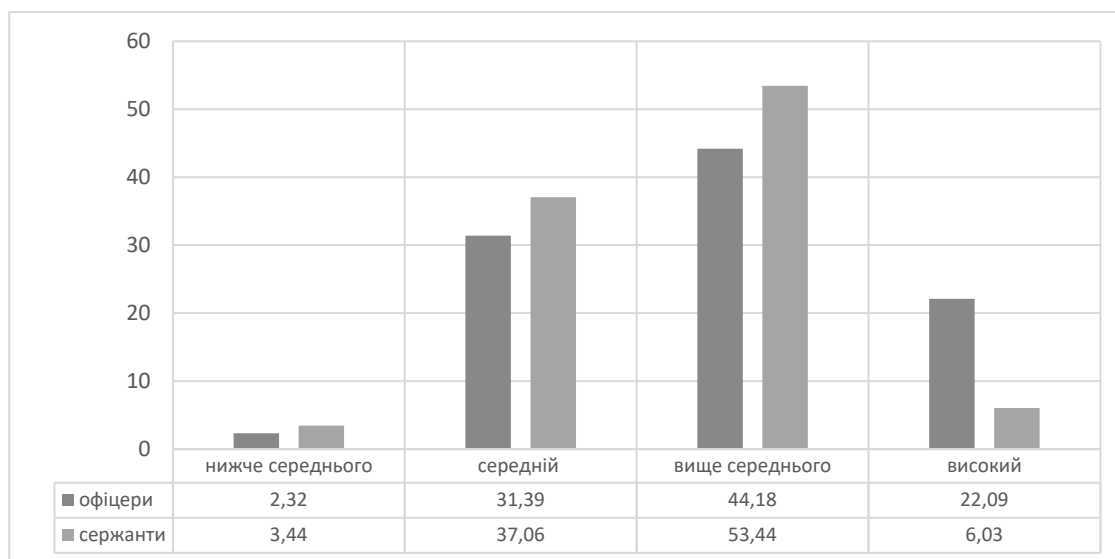

Рис. 1. Співвідношення рівнів вираженості особистісної креативності сержантського та офіцерського складу (у %)

Порівняльний аналіз результатів визначення вираженості особистісної креативності показав, що на рівні *нижче середнього* з різницею у 1,12%, на *середньому* рівні з різницею 5,67%, а також на *рівні вище середнього* з різницею у 9,26% домінує вибірка сержантського складу. Офіцери складають найбільш чисельну групу з-поміж двох вибірок, якій властивий високий рівень особистісної креативності з істотною різницею у 16,06 %.

Такі результати свідчать про те, що у офіцерів, в межах посадових функцій, загальний рівень особистісної креативності розвинутий більшою мірою і проявляється сильніше. Особистісна креативність у діяльності командира, передусім офіцера, має значення для ефективного командування у складних, екстремальних умовах. Прийняття рішень, розробка тактики та стратегій, задум бойових операцій – це зона персональної відповідальності офіцера. Значно більший відсоток за *високим рівнем* особистісної креативності можна пояснити також тим, що переважно офіцери мають справу з багатозначними та багаторівневими завданнями, які потребують поліваріативного підходу до їх вирішення, внаслідок чого, вірогідно, навички нестандартного мислення і знаходження парадоксальних рішень у них розвинуті краще.

Черговим етапом дослідження є проведення аналізу результатів кількісного розподілу (у %) за факторами, які мають найвищий показник з-поміж інших факторів у респондентів обох вибірок.

Діаграма (рис. 2) демонструє, в яких співвідношеннях розподіляється кількісний склад груп сержантів та офіцерів за факторами, вираженими найбільшою мірою в структурі їхньої особистісної креативності.

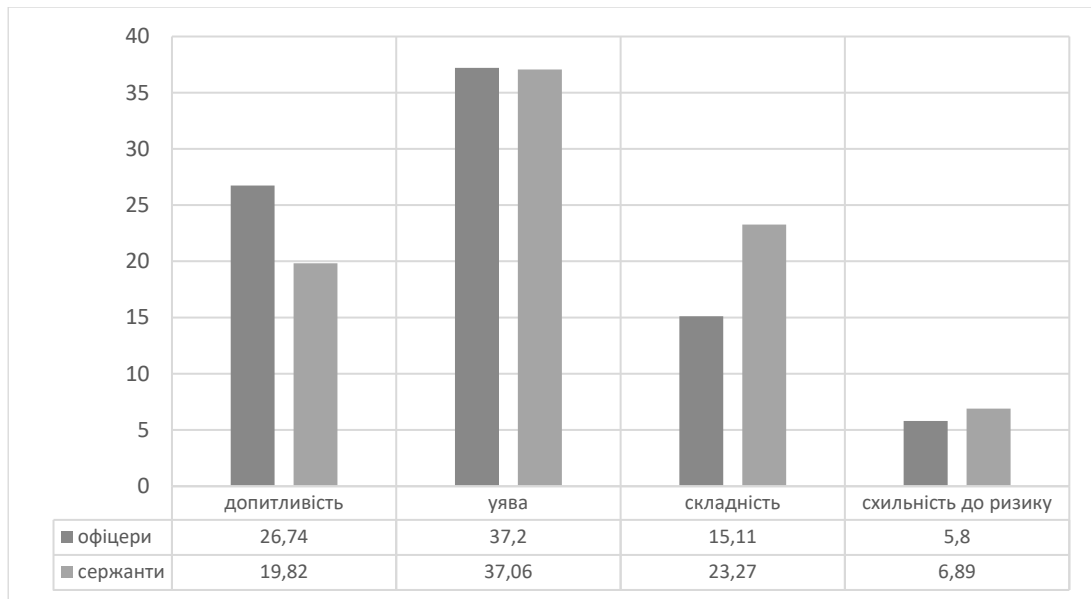

Рис. 2. Диференціація груп респондентів сержантського та офіцерського складу за превалюючими факторами особистісної креативності (у %)

Доцільно звернути увагу на той факт, що істотна різниця в показниках спостерігається за факторами *допитливість* та *складність*, а за факторами *уява* та *схильність до ризику* відмінності незначущі. Фактор *уява* має найбільший числовий показник і займає лідируючу позицію за рейтингом серед інших факторів в обох вибірках.

Отже, для переважної кількості офіцерів і сержантів провідним фактором в структурі особистісної креативності є *уява*. Цей фактор для обох вибірок є найбільш чисельним і майже однаковою мірою властивий. Це пояснюється тим, що саме *уява* в стратегічному плануванні допомагає прогнозувати та розробляти загальні стратегії військових дій; в тактичному плануванні *уява* дозволяє знаходити швидкі та ефективні рішення для конкретних ситуацій, наприклад, розробляючи нестандартні підходи до атаки чи оборони на полі бою. Тобто це ключова складова в обох аспектах, яка дозволяє перетворити задум у конкретну та успішну стратегію. *Уява* робить стратегію мобільною та динамічною, допомагаючи врахувати всі нюанси і варіанти розвитку подій.

Група офіцерів з превалюючим фактором *допитливість* в загальній структурі особистісної креативності є другою за чисельністю в обох вибірках. Це пояснюється тим, що досліджуваній групі офіцерів властиве активне прагнення до розширення професійних знань та вдосконалення фахових навичок для більш ефективного управління підпорядкованим персоналом. Це включає дослідження нових тактик, аналіз успішних операцій інших підрозділів і вивчення історичних прикладів. Допитливий командир постійно шукає нові способи підвищення ефективності та забезпечення безпеки свого підрозділу. Це критично важливо для подолання непередбачуваних обставин війни і підвищення загальної боєздатності підпорядкованого йому особового складу, що входить до його зони безпосередньої відповідальності, згідно посадового функціоналу.

Допитливість дозволяє командирові бути на крок попереду у питаннях бойової діяльності. Постійне вивчення нових тактик та технологій допомагає передбачати можливі загрози та знаходити найкращі шляхи їх нейтралізації, подолання або уникнення. Наприклад, аналіз попередніх бойових дій дає змогу отримувати корисний досвід та вдосконалювати стратегії для застосування у майбутньому. Це також допомагає швидко адаптуватися до нових обставин бойової дійсності, що може врятувати життя і підвищити успішність військових місій, оскільки це не лише наука, а й мистецтво.

Наступною за чисельністю є група сержантів, яким більшою мірою властивий фактор *складність*. Це обумовлено тим, що в зоні безпосередньої відповідальності

сержантського складу – реалізація поставлених офіцерами (вищим командуванням) наказів, розпоряджень, завдань. Це також свідчить про те, що досліджувана категорія сержантів має високу мотивацію, здатність до адаптації, аналітичне мислення та впевненість у своїх професійних навичках. Такий сержант активно шукає нові виклики, що так само сприяє його професійному зростанню. Тому спрямованість сержанта на розв'язання важких і багатограних завдань бойової дійсності, аналізуючи всі можливі аспекти в сучасних умовах війни, відповідає вимогам їх посадового функціоналу.

Привертає увагу той факт, що найменш чисельними за відсотковим співвідношенням в обох вибірках виступають групи сержантів та офіцерів, яким більшою мірою властива *схильність (здатність) до ризику* у творчій військовій діяльності, причому відсоток таких командирів офіцерського складу менший на 1,09 %, ніж сержантського. Зазначимо, що цей параметр методики розглядається в межах військової сфери, діяльність якої безпосередньо пов'язана з ризиком, а функціональне призначення військового персоналу командного рівня – життєдіяльність та управління в умовах ризику.

Отже, офіцери та сержанти, яким більшою мірою властива схильність до ризику, є найменш чисельними групами в обох вибірках.

Такі низькі числові показники (у %) в обох вибірках за фактором *схильність до ризику* можуть свідчити про певну обережність і зосередженість на безпеці переважної більшості командного складу. Можливо, пріоритет віддається ретельному аналізу та мінімізації невизначеностей перед прийняттям рішень. Також це може вказувати на високу цінність таких критеріїв, як стабільність та передбачуваність для більшості командирів у військово-професійній діяльності. Такий підхід допомагає уникнути невинуватених втрат та забезпечує надійність в діях, але в деяких випадках може обмежувати інноваційність та гнучкість, без яких неможливий успіх. Надмірна обережність може перешкоджати креативності та новаторству у військовій творчості. Командир, який боїться ризику, втрачає можливості для стратегічного прориву або покращення оперативно-тактичного положення, що може призвести до втрати ініціативи на полі бою.

Домінація того чи іншого фактору в загальній структурі особистісної креативності певним чином визначає стиль і підхід командира до вирішення службово-бойових завдань, які стають складовими психологічних стратегій військово-професійної діяльності, допомагаючи їм максимально ефективно виконувати свої посадові обов'язки.

У процесі аналізу результатів діагностики нашу увагу привернули також такі нечисленні варіанти оцінювання, які являють собою синтез двох і навіть трьох факторів з рівнозначно високими балами. Їх можна вважати рівнозначно проявленими в структурі особистісної креативності, у тому сенсі, що деякі командири за результатами відповідей отримали однаково високі бали за кількома факторами. У результаті утворилися такі комбінації рівнозначно проявлених (превалюючих) факторів: 1) допитливість / уява; 2) уява / складність; 3) складність / ризик; 4) уява / ризик; 5) допитливість / ризик; 6) допитливість / складність; 7) допитливість / складність / ризик; 8) допитливість / уява / складність. Відтак наявні вісім комбінацій, дві з яких є потрійними (рис. 3).

Статистичні дані вказують на те, що серед тієї категорії осіб, які в своїй військово-професійній практиці орієнтовані на таку комбінацію домінуючих проявів креативності, як *допитливість / уява*, офіцерів на 1,46 % більше ніж сержантів. Водночас осіб сержантського та офіцерського складу, яким властива комбінація домінуючих факторів *уява / складність*, майже однакова кількість. Примітно, що такі комбінації домінуючих факторів, як *складність / ризик* та *уява / ризик* властиві лише сержантському складу, причому остання комбінація на 2,58 % більш чисельна ніж попередня. А комбінація *допитливість / ризик* у офіцерів незначна, проте більша за чисельністю на 0,3 % в порівнянні з сержантським складом. За комбінацією домінуючих факторів *допитливість / складність* чисельність офіцерів відчутно переважає сержантську на 4,09 %.

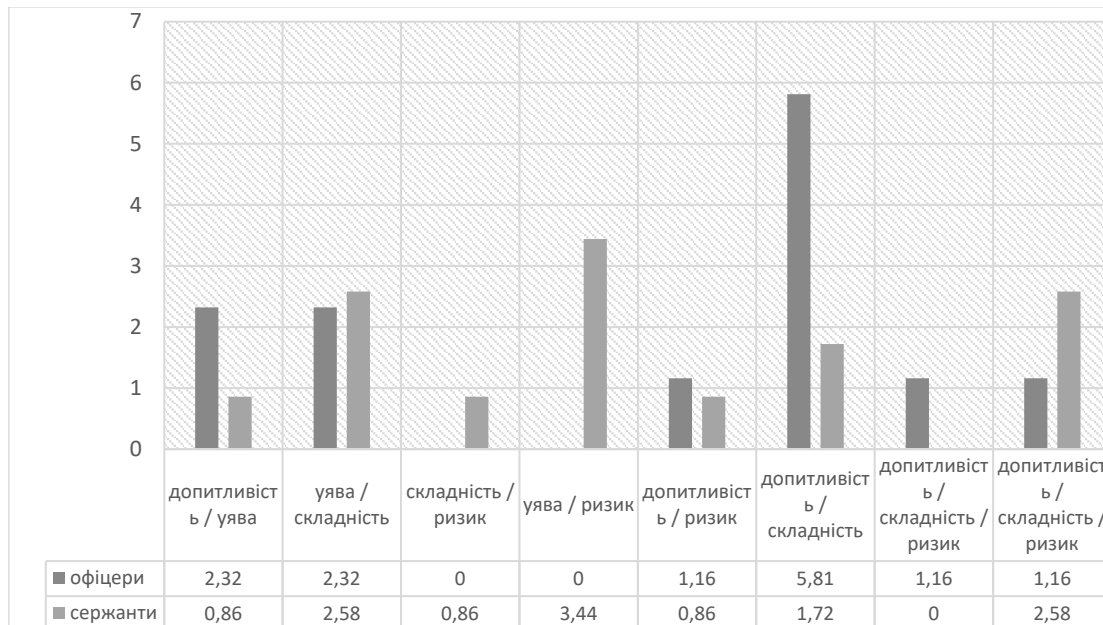

Рис. 3. Диференціація груп респондентів сержантського та офіцерського складу за комбінаціями рівнозначно проявлених факторів особистісної креативності (у %)

Чисельність таких потрійних комбінацій, як *допитливість / складність / ризик* та *допитливість / уява / складність*, у офіцерів однакова, на відміну від сержантів, яким остання властива з різницею у 1,42 %, вірогідно за рахунок 0 % за першою потрійною.

Підсумовуючи, можна констатувати, що дослідження особистісної креативності за методикою Є.Є. Тунік виявило ряд особливостей, які властиві обома вибіркам військового персоналу командного рівня, проте є шерег аспектів, які специфічно вирізняють одну вибірку від іншої. До того ж отримані результати є унікальними, неповторними в силу саме такого складу досліджуваних вибірок, оскільки будь-які результати експерименту завжди обумовлені індивідуально-особистісними та буттєвими обставинами історій життя респондентів.

Висновки. Дослідження особистісної креативності військово-професійної діяльності осіб з числа військового персоналу командного рівня за методикою Є.Є. Тунік надають підстави для висновку про те, що:

1) офіцери складають найбільш чисельну групу з-поміж двох вибірок, якій властивий високий рівень особистісної креативності; для більшості офіцерів і сержантів провідним фактором в структурі особистісної креативності є *уява*. Цей фактор для обох вибірок є найбільш чисельним і майже однаковою мірою властивий;

2) група офіцерів з превалюючим фактором *допитливість* в загальній структурі особистісної креативності є другою за чисельністю. Наступною за чисельністю є група сержантів, яким більшою мірою властивий фактор *складність*. Це обумовлено тим, що в зоні безпосередньої відповідальності сержантського складу – реалізація поставлених офіцерами (вищим командуванням) наказів, розпоряджень, завдань;

3) найменш чисельною за відсотковим співвідношенням в обох вибірках виступають групи сержантів та офіцерів, яким більшою мірою властива *схильність (здатність) до ризику* у творчій військовій діяльності, причому відсоток таких командирів офіцерського складу менший на 1,09 %, ніж сержантського;

4) існують такі нечисленні варіанти появи особистісної креативності, які являють собою синтез двох і навіть трьох факторів з рівнозначно високими балами. Комбінації рівнозначно проявлених факторів в структурі особистісної креативності утворили 8 основних комбінацій.

Перспективи подальших досліджень. Результати дослідження виявили потребу у цілеспрямованих заходах формування і корекції тих факторів креативності, які доцільно проявляти у військово-професійній діяльності осіб командного складу.

Креативність є критично важливим чинником для ефективного командування та прийняття нестандартних рішень у складних умовах бойової діяльності. Тому розвиток військово-професійної креативності командирів потребує комплексного підходу. Є кілька нестандартних підходів, які можуть допомогти розвивати військово-професійну креативність, одним з яких є розробка системи тренінгових програм розвитку командирських компетенцій засобами стратегем. Саме це і є перспективним вектором наших науково-методичних завдань.

Література

1. Алещенко, В. (2024). Науково-прикладні аспекти військово-соціального управління. *Вісник Національного університету оборони України*, 80 (4), 7–15. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-80-4-7-15>
2. Грилюк, С.М., Підпригора, І.І., Москальов, І.О., & Баранова, Т. А. (2023). Формування моральної готовності військовослужбовців Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Досвід психологічного забезпечення в російсько-українській війні (військове лідерство та внутрішні комунікації, мотивація та моральна готовність військовослужбовців): довідково-інформаційні матеріали*, 2. НУОУ імені Івана Черняхівського, 96–105.
3. Грицевич, Т.Л., Капінус, О.С., Мацевко, Т.М., & Ткачук, П.П. (2018). *Соціально-психологічні технології управління військовими колективами*: Навчально-методичний посібник. НАСВ.
4. Кокун, О.М., Мороз, В.М., Пішко, І.О., & Лозінська Н.С. (2021). *Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження: метод. посіб. ТБЦ*.
5. Кокун, О.М., Мороз, В.М., Пішко, І.О., & Лозінська Н.С. (2024). Методика визначення індивідуального профілю поведінки військовослужбовця сержантського складу. *Вісник Національного університету оборони України*, 77(1), 62–71. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-62-71>
6. Максименко, С.Д. (2010). *Психобіографічні характеристики суб'єкта у військово-професійній діяльності*. УЦЗУ.
7. Макаревич, О. (2001). *Психологія регуляції поведінки особистості у складних ситуаціях*. Монографія. Орієнти.
8. Осьодло, В.І., Грилюк, С.М., Максименко, С.Д., & Тютюнник, Л.Л. (2021). Сучасний стан і перспективи психологічного забезпечення в Збройних Силах України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 1, 89–98.
9. Осьодло, В.І. (2019). Вплив індивідуально-психологічних властивостей особистості на подолання стресових ситуацій. *Психологічний журнал*, 3, 71–83. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2019_3_9.
10. *Підручники для студентів онлайн* (2012). <https://stud.com.ua>
11. Стасюк, В.В. (2020). Аналіз підходів до оцінювання та прогнозування психологічної готовності особового складу військ (Сил): структура чинників. *Вісник Національного університету оборони України*, 54(1), 160–166. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-160-166>
12. Стасюк, В.В. (2014). *Психологічне забезпечення діяльності військ (сил)*: підручник. НУОУ.
13. Хмільяр, О.Ф. (2013). Психологічна підготовка солдата і офіцера. *Вісник НУОУ*, 1, 317–322.
14. Храбан, Т., & Храбан, М. (2024). Лідерство як передумова ефективного навчання у системі вищої військової освіти. *Вісник Національного університету оборони України*, 77(1), 165–172. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-165-172>
15. Черкаський, А.В. (2024). Психологічні особливості командної взаємодії в екстремальних ситуаціях. *Вісник Національного університету оборони України*, 77(1), 181–187. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-181-187>
16. Díez, F., Martínez-Morán, P. C., & Aurrekoetxea-Casas, M. (2023) The learning process to become a military leader: born, background and lifelong learning. *Frontiers in Education*, 8, 1140905. <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1140905>
17. Siew, D. H. K., & Koh, J. H. L. (2023). Being and becoming beginning military leaders: Implications for leadership learning. *Military psychology: the official journal of the Division of Military Psychology, American Psychological Association*, 35(2), 142-156. <https://doi.org/10.1080/08995605.2022.2088986>

References

1. Aleshchenko, V. (2024). Naukovo-prykladni aspekty viiskovo-sotsialnoho upravlinnia [Scientific and applied aspects of military-social management]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 80(4), 7-15. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-80-4-7-15> [In Ukrainian]
2. Hryliuk, S.M., Pidopryhora, I.I., Moskalov, I.O., & Baranova, T.A. (2023). Formuvannia moralnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy do vykonannia zavdan za pryznachenniam [Formation of moral readiness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine to perform assigned tasks]. *Dosvid psykholohichnoho*

- zabezpechennia v rosiisko-ukrainskii viini (viiskove liderstvo ta vnutrishni komunikatsii, motyvatsiia ta moralna hotovnist viiskovosluzhbovtiv): dovidkovo-informatsiini materialy*, 2. NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho, 96-105. [In Ukrainian]
3. Hrytsevych, T.L., Kapinus, O.S., Matsevko, T.M., & Tkachuk, P.P. (2018). *Sotsialno-psykholohichni tekhnolohii upravlinnia viiskovymi kolektyvamy [Socio-psychological technologies of managing military teams]*. NASV. [In Ukrainian]
 4. Kokun, O.M., Moroz, V.M., Pishko, I.O., & Lozinska N.S. (2021). *Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtiv viiskovoi sluzhby za kontraktom do vykonannia zavdan za pryznachenniam pid chas boiovoho zlahodzhennia [Formation of psychological readiness of servicemen under contract to perform assigned tasks during combat coordination]*. 7BTs. [In Ukrainian]
 5. Kokun, O.M., Moroz, V.M., Pishko, I.O., & Lozinska N.S. (2024). *Metodyka vyznachennia indyvidualnoho profilu povedinky viiskovosluzhbovtia serzhantskoho skladu [Methodology for determining the individual behavior profile of a sergeant]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 77(1), 62-71. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-62-71> [In Ukrainian]
 6. Maksymenko, S.D. (2010). *Psykhibiohrafichni kharakterystyky subiekta u viiskovo-profesiinii diialnosti [Psychobiographical characteristics of a serviceman]*. UTsZU. [In Ukrainian]
 7. Makarevych, O. (2001). *Psykholohiia rehuliatcii povedinky osobystosti u skladnykh sytuatsiiakh [Psychology of regulation of individual behavior in difficult situations]*. Oriiany. [In Ukrainian]
 8. Osodlo, V.I., Hryliuk, S.M., Maksymenko, S.D., & Tiutiunnyk, L.L. (2021). *Suchasnyi stan i perspektyvy psykholohichnoho zabezpechennia v Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Current state and prospects of psychological support in the Armed Forces of Ukraine]*. *Dniprovskiyi naukoviy chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, 1, 89-98. [In Ukrainian]
 9. Osodlo, V.I. (2019). *Vplyv indyvidualno-psykholohichnykh vlastyvostei osobystosti na podolannia stresovykh sytuatsii [Effects of individual psychological properties on overcoming stressful situations]*. *Psykholohichniy zhurnal*, 3, 71-83. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2019_3_9 [In Ukrainian]
 10. *Pidruchnyky dlia studentiv onlain* (2012). <https://stud.com.ua> [In Ukrainian]
 11. Stasiuk, V.V. (2020). *Analiz pidkhodiv do otsiniuvannia ta prohnozuvannia psykholohichnoi hotovnosti osobovoho skladu viisk (Syl): struktura chynnykiv [Analysis of approaches to assessing and predicting the psychological readiness of servicemen: structure of factors]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 54(1), 160-166. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-160-166> [In Ukrainian]
 12. Stasiuk, V.V. (2014). *Psykholohichne zabezpechennia diialnosti viisk (syl) [Psychological support of troops (Forces)]*. NUOU. [In Ukrainian]
 13. Khmiliar, O.F. (2013). *Psykholohichna pidhotovka soldata i ofitsera [Psychological training of a soldier and an officer]*. *Visnyk NUOU*, 1, 317-322. [In Ukrainian]
 14. Khraban, T., & Khraban, M. (2024). *Liderstvo iak peredumova efektyvnogo navchannia u systemi vyshchoi viiskovoi osvity [Leadership as a prerequisite for effective training in the system of higher military education]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 77(1), 165-172. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-165-172> [In Ukrainian]
 15. Cherkaskyi, A.V. (2024). *Psykholohichni osoblyvosti komandnoi vzaiemodii v ekstremalnykh sytuatsiiakh [Psychological features of team interaction in extreme situations]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 77(1), 181-187. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-181-187> [In Ukrainian]
 16. Díez, F., Martínez-Morán, P. C. & Aurrekoetxea-Casas, M. (2023). *The learning process to become a military leader: born, background and lifelong learning*. *Frontiers in Education*, 8, 1140905. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1140905>
 17. Siew, D. H. K., & Koh, J. H. L. (2023). *Being and becoming beginning military leaders: Implications for leadership learning*. *Military psychology: the official journal of the Division of Military Psychology, American Psychological Association*, 35(2), 142-156. <https://doi.org/10.1080/08995605.2022.2088986>

Відомості про автора

Кіричевська Елеонора Всеволодівна, кандидатка психологічних наук, докторантка лабораторії навчання ім. І.О. Синиці, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, Україна.

Kirychevska, Eleonora, PhD, I.O. Synytsya Laboratory of Learning, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orsid.org/0009-0005-1911-5072>

E-mail: psiheyavkimono@gmail.com

Отримано 9 січня 2025 р.
Рецензовано 22 січня 2025 р.
Прийнято 30 січня 2025 р.